

Ορθοδοξία και οικολογία (π. Θεόδωρος Ζήσης)

Categories : [ΘΕΟΛΟΓΙΑ](#)

Date : 23 Οκτωβρίου, 2013

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

ΠΑΤΕΡΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ

1. Ο κόσμος έχει αξία όταν σχετίζεται με τον Θεό και τον άνθρωπο
2. Το οικολογικό είναι πρωτίστως πνευματικό πρόβλημα
3. Ολιγοδεία - Ολιγάρκεια - Ασκητικότητα
4. Η αγωνία για τα οικολογικά δεινά αδικαιολόγητη με βασικές αρχές του χριστιανισμού
5. Προτάσεις για την αντιμετώπιση του οικολογικού προβλήματος

ΛΙΤΟΤΗΣ - ΟΛΙΓΑΡΚΕΙΑ

Ελληνορθόδοξη απάντηση στην κοινωνική και οικολογική κρίση

1. Η δημιουργία πλασματικών αναγκών στην καταναλωτική κοινωνία
2. Η ζωή στην αρχαία Ελλάδα
3. Η Χριστιανική άσκηση
 - α. Στην Καινή Διαθήκη
 - β. Στους πατέρες της Εκκλησίας

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΠΑΤΕΡΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ

Στο

λεγόμενο οικολογικό πρόβλημα η Εκκλησία έχει τον λόγο της, αφού πρόκειται για την καταστροφή της δημιουργίας, η οποία, ενώ εξήλθε «λίαν καλή» από τα χέρια του Θεού, έχει τώρα λεηλατηθή και ληστευθή στα χέρια του ανθρώπου. Ενώ από τη φύση του ο κόσμος έχει ως στόχο να διακονεί και να υπηρετεί τον

άνθρωπο, έχει τώρα εξεγερθή εναντίον του και λειτουργεί ανεξέλεγκτα και επικίνδυνα, διαμαρτυρόμενος για την κακή μεταχείριση που υφίσταται. Στην αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού η Εκκλησία μπορεί να παίξει τον σπουδαιότερο ρόλο και να πει τον σοβαρότερο λόγο, εφ' όσον βέβαια ο λόγος της, λόγος πνευματικός, εύρει ανταπόκριση στην υλόφρονα εποχή μας και δεν ηχήσει εις ώτα μη ακουόντων.

1. Ο κόσμος έχει αξία, όταν σχετίζεται με τον Θεό και τον άνθρωπο

Οι Πατέρες της Εκκλησίας, με βάση την Αγία Γραφή, βλέπουν τον υλικό κόσμο σε σχέση με τον Θεό και τον άνθρωπο. Ο κόσμος δεν έχει ανεξάρτητη ύπαρξη και αξία. Δημιουργήθηκε από το Θεό για να υπηρετεί τον άνθρωπο στις ποικίλες του ανάγκες. Ο άνθρωπος είναι ο βασιλεύς της κτίσεως, η κορωνίδα της δημιουργίας. Η σωτηρία του ανθρώπου και όχι του κόσμου είναι ο τελικός στόχος της θείας οικονομίας. Απόδοση στον κόσμο αξίας, χωρίς συσχέτιση προς τον Θεό, που τον εδημιούργησε «καλά λίαν», και προς τον άνθρωπο, για τον οποίο δημιουργήθηκε, καταλήγει σε νέο είδος ειδωλολατρίας. **Η υπερβολική επομένως φροντίδα των διαφόρων οικολογικών οργανώσεων για την σωτηρία του κόσμου, την ίδια στιγμή που ο Θεός και ο άνθρωπος, ως πνευματική ύπαρξη, βρίσκονται στο περιθώριο των ενδιαφερόντων ή απουσιάζουν παντελώς, έρχεται σε πλήρη αντίθεση προς την διδασκαλία του Χριστού, κατά την οποία ο άνθρωπος δεν ωφελείται καθόλου «εάν κερδίση τον κόσμον όλον, και ζημιωθή την ψυχήν αυτού», και εμπίπτει στην επίκριση του αποστόλου Παύλου προς τους ειδωλολάτρες, οι οποίοι «μετήλλαξαν την αλήθειαν του Θεού εν τω ψεύδει, και**

εσεβάσθησαν και ελάτρευσαν τη κτίσει παρά του κτίσαντα».

Σωστή ιεράρχηση των πραγμάτων απαιτεί πρώτα τον σεβασμό του Θεού, κατόπιν του ανθρώπου και τελευταία του κόσμου, ως έργου του Θεού και ως αναγκαίου πλαισίου για την πνευματική τελείωση και σωτηρία του ανθρώπου. **Πίσω από πολλά οικολογικά κινήματα βρίσκει κανείς εγκοσμιοκρατικά υλιστικά συστήματα, τα οποία αφού κατέστρεψαν τον κόσμο με την αλόγιστη χρήση των αγαθών του, τώρα κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου και καλούν να συστρατευθεί και η Εκκλησία στην διαφύλαξη της δημιουργίας, όχι από γνήσιο και ειλικρινές ενδιαφέρον γι' αυτήν, αλλά για να συνεχίσουν να απολαμβάνουν υλιστικώς τα αγαθά της.** Η επίκληση πάντως της βοήθειας της Εκκλησίας φανερώνει την πνευματική διάσταση του οικολογικού προβλήματος.

2. Το οικολογικό είναι πρωτίστως πνευματικό πρόβλημα

Υπάρχει άμεση συνάρτηση της πνευματικής καταστάσεως του ανθρώπου προς την κατάσταση του κόσμου.

Ο κόσμος επηρεάζεται από την συμπεριφορά του ανθρώπου, τον οποίο παρακολουθεί κατά βήμα προσαρμοζόμενος στις επιλογές του. Πειθήνιος και υπάκουος μπροστά σ' ένα πνευματικά ισορροπημένο άνθρωπο, επαναστατεί εναντίον του εμπαθούς και κακού ανθρώπου, που έχει χάσει την πνευματική ευστάθεια και ισορροπία.

Οποιαδήποτε

επομένως φροντίδα για την διάσωση και ακεραιότητα της δημιουργίας θα παραμείνει ατελέσφορη, αν δεν επιδιωχθεί η πνευματική διάσωση και η πνευματική ακεραιότητα του ανθρώπου. Σήμερα σχεδόν συμφωνούν όλοι ότι **το οικολογικό είναι πνευματικό πρόβλημα**, ότι η καταστροφή

του περιβάλλοντος οφείλεται στην **καταστροφή της ψυχής του ανθρώπου**, ότι η φυσική διάβρωση και μόλυνση είναι συνέπεια της πνευματικής μόλυνσης και διάβρωσης. Γι' αυτό οσαδήποτε προγράμματα προστασίας του περιβάλλοντος και αν εκπονηθούν και οσαδήποτε χρήματα και αν δαπανηθούν, δεν πρόκειται να αναστρέψουν την οικολογική καταστροφή, αν δεν υπάρξει πνευματική αναστροφή και επιστροφή με ριζική αλλαγή νοοτροπίας ως προς τη χρήση των αγαθών του κόσμου, αν δηλαδή δεν υπάρξει **μετάνοια**.

3. Ολιγοδεΐα - Ολιγάρκεια - Ασκητικότητα

Υπάρχει πρόβλημα σοβαρό ως προς την χρήση του κόσμου και των αγαθών του. Αναμφιβόλως για την επιβίωσή του ο άνθρωπος οφείλει να χρησιμοποιεί τον κόσμο και να ικανοποιεί τις ανάγκες τροφής, ενδύσεως, κατοικίας. Το όριο όμως αυτό των αναγκών δεν είναι ελαστικό, μεταβαλλόμενο ανάλογα με την οικονομική κατάσταση, την κοινωνική θέση, την δυναμικότητα του κρατικού προϋπολογισμού, την εποχή και άλλους παράγοντες. Είναι στατικό και κοινό για όλους τους ανθρώπους, περιλαμβάνει **τα απολύτως απαραίτητα για την διατήρηση του ανθρώπου στη ζωή**. Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος δίνει τον εξής χαρακτηριστικό ορισμό της **αυταρκειάς**: **«Αυτάρκεια δε τη χρεία τούτων ορίζεται, ων άνευ ζην ουκ ένι»**. **Ότι υπερβαίνει αυτά τα όρια είναι περιττό και άχρηστο. Η τροφή δεν πρέπει να μεταβάλλεται σε τρυφή, και η φροντίδα για την ενδυμασία, την υπόδηση, την στέγη δεν πρέπει, να καταλήγει σε πολυτέλεια και καλλωπισμό και φιλαρέσκεια. Οι Πατέρες της Εκκλησίας στο σύνολό τους καταδικάζουν την πολυτέλεια και την τρυφηλή ζωή και προτείνουν ζωή λιτότητας και ολιγαρκειάς**. Απολογούμενος ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος για την θεωρούμενη αυστηρή αυτή βιοθεωρία λέγει· «Ουδέ γαρ ίνα ανέλωμεν τους ανθρώπους και διαφθείρωμεν, τάυτα συμβουλευόμεν, αλλ' ίνα τα

περιττά περικόψωμεν,
περιττόν δε εστιν, ο της
χρείας πλέον εστίν. Όταν γαρ και χωρίς τούτου δυνάμεθα διάγειν υγιώς και
ευσχημόνως,
περιττόν πάντως εκείνο εστι προστεθέν».

Άλλωστε ο
άνθρωπος πλάσθηκε από το Θεό να είναι ολιγοδεής,
και μόνο η ανθρώπινη **απληστία** και **πλεονεξία** μεταβάλλουν αυτήν την φυσική
κατάσταση σε «παρά φύσιν»
πραγματικότητα· «Σφόδρα αυτάρκη την φύσιν
εξ ολίγων εποίησεν ο Θεός». Η ολιγοδεία, η **ολιγάρκεια**, είναι βασική χριστιανική
αρετή, που την εφήρμοσαν
μυριάδες αγίων και ασκητών
στην Ορθόδοξη Εκκλησία,
ιδιαίτερα στο χώρο
του Ορθόδοξου Μοναχισμού, που αποτελεί πρότυπο
βιώσεως της ζωής του Χριστού και των Αποστόλων.

Εφαρμοζόμενα στο
οικολογικό πρόβλημα τα ανωτέρω
σημαίνουν ότι οι κάτοικοι των «προηγμένων» χωρών,
που κυρίως ευθύνονται για τις οικολογικές καταστροφές, **πρέπει να περιορίσουν
τις ανάγκες τους στα απολύτως
απαραίτητα για τη ζωή**. Ήδη από την αρχαιότητα είχε επισημανθή
πως «**πρόοδος**» **δεν
σημαίνει πολυτέλεια και τρυφή
και άνεση· αυτά είναι γνωρίσματα των βαρβάρων**. Ο Χριστός και οι
Απόστολοι ζούσαν
ασκητικά. Ας θυμηθούμε αυτό που γράφει ο απόστολος Παύλος· «**Έχοντες
δε διατροφάς και σκεπάσματα, τούτοις αρκεσθησόμεθα. Οι δε βουλόμενοι
πλουτείν εμπίπτουσιν εις πειρασμόν και παγίδα και επιθυμίας
πολλάς ανοήτους και βλαβεράς, αίτινες βυθίζουσι τους ανθρώπους εις
όλεθρον και απώλειαν**».

Το **ασκητικό ήθος της Ορθοδοξίας**, συνέχεια και συνέπεια του **ασκητικού
πνεύματος του Ευαγγελίου**, δεν υποχρεώνει μόνο τους μοναχούς, αλλά όλους
τους Χριστιανούς. Η χρήση
του κόσμου, όταν μεταβάλλεται σε **παράχρηση** και **κατάχρηση**
με τις σύγχρονες μεθόδους του **υπερκαταναλωτισμού** και της
αλόγιστης τάσης να
ικανοποιούνται **ανάγκες πολυτελείας, οδηγεί σε**

κακοποίηση και

εξάντληση του περιβάλλοντος. Η υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων, μία από τις

σπουδαιότερες αιτίες της

οικολογικής καταστροφής, δεν θα ήταν αναγκαία, αν οι άνθρωποι μάθαιναν να ζουν

ασκητικά, **ολιγοδεείς και**

ολιγαρκείς. Γι' αυτό και γύρω από τα [ορθόδοξα](#)

[μοναστήρια και τις μοναστικές πολιτείες](#), όπως αυτή του Αγίου Όρους,

το περιβάλλον

συντηρείται και

διασώζεται.

4. Η αγωνία για τα οικολογικά δεινά αδικαιολόγητη και αντίθετη με βασικές αρχές του Χριστιανισμού

Παρά την

αναμφίβολη ύπαρξη και αύξησή

τους τα οικολογικά δεινά **μεγαλοποιούνται** από τις

διάφορες οικολογικές οργανώσεις, και υπάρχει

κίνδυνος να παρασυρθεί και η Εκκλησία σ' αυτήν την **κοσμοκεντρική**

και υλιστική θεώρηση των πραγμάτων, που έρχεται σε

αντίθεση με βασικές αρχές της

χριστιανικής διδασκαλίας.

Οι Πατέρες της Εκκλησίας διδάσκουν ότι το φυσικό κακό δεν είναι στην

ουσία του κακού. **Τα οικολογικά δεινά και**

οι οικολογικές καταστροφές, σύμφωνα με αυτή την θέση, **αποτελούν**

παιδαγωγικό μέτρο του Θεού για την αναίρεση της «όντως κακίας», του

ηθικού και πνευματικού κακού. Επιτρέπει ο Θεός, ο συνέχων και κυβερνών

αρρήτω σοφία και πανσθενεί

δυνάμει την κτίση, **την εμφάνιση θεομηνιών,**

κατακλυσμών, ασθενειών και άλλων φυσικών κακών, για να δείξει την

αδυναμία και

μηδαμινότητα του εγκαυχωμένου για τα επιτεύγματά του ανθρώπου και

να τον

οδηγήσει σε αλλαγή συμπεριφοράς. Είναι σαφέστατη και χαρακτηριστική η

διατύπωση του Μεγάλου Βασιλείου· «Διά τὰ ταύτα νόσοι πόλεων και εθνών,

αέρων αυχμοί και αφορίαί γης, και αι κατά τον βίον εκάστω τραχύτεραι

περιπτώσεις, της κακίας την αύξησιν περικόπτουσαι»
[Μεγάλου Βασιλείου, [Ότι ουκ έστιν αίτιος των κακών ο Θεός](#)].

Η αγωνία

**που συνέχει πολλούς για την τύχη του κόσμου και την πιθανότητα
μεγάλων**

**οικολογικών καταστροφών έρχεται επίσης σε αντίθεση προς την πίστη
στην πρόνοια**

**του Θεού και αποτελεί μετάθεση ευθυνών, από το προσωπικό πνευματικό
επίπεδο, όπου**

**είναι ο χώρος εκδηλώσεως της ελευθερίας του ανθρώπου, στο κοσμικό πε-
δίο, στη**

**λειτουργία του σύμπαντος, που αποτελεί χώρο εκδηλώσεως της προνοίας
του Θεού.** Η σωτηρία του κόσμου

ή η καταστροφή του δεν βρίσκεται στις δικές μας δυνατότητες, δεν είναι δική μας
ευθύνη, δεν ανήκει εις τα «εφ' ημίν», είναι έργο της προνοίας του Θεού,
είναι ευθύνη του Θεού, ανήκει επομένως εις τα «ουκ εφ' ημίν». Και να θέλαμε να
καταστρέψουμε τον κόσμο, δεν θα μπορούσαμε, αν δεν το επιτρέψει ο Θεός.

Αλλοίμονο,

αν το κακό είχε τέτοια δύναμη. Θα καταλήγαμε στην γνωστική ανατολική διαρχία.

Δική μας ευθύνη είναι η σωτηρία της ψυχής μας· αυτός ο φόβος πρέπει να μας
συνέχει διαρκώς και όχι ο φόβος για την τύχη του κόσμου, το τέλος του οποίου
άλλωστε, μόνον στον Θεό γνωστό, δεν πρέπει να μας προβληματίζει. **Εμείς πρέπει**

απλώς να αγρυπνούμε, να

είμαστε έτοιμοι πνευματικά, ώστε να μην αιφνιδιασθούμε, όπως οι
άνθρωποι της

εποχής του Νώε προ του κατακλυσμού, που «ήσαν εν ταις ημέραις ταις προ του
κατακλυσμού τρώγοντες και πίνοντες, γαμούντες και εκγαμίζοντες».

Στο Γεροντικό υπάρχει η εξής διήγηση για την **απουσία του φόβου προ των
φυσικών καταστροφών**: Ρώτησε κάποιος τον Αββά

Θεόδωρο· «Αν ξαφνικά γίνη σεισμός, θα φοβηθής και συ Αββά;» Του λέγει ο γέρων·
«Και ο ουρανός να πέση στη γη, ο Θεόδωρος δεν φοβάται», γιατί είχε παρακαλέσει
τον Θεό να τον απαλλάξει από τη δειλία. **Η**

αφοβία αυτή στηρίζεται στην εμπιστοσύνη στο Θεό που προνοεί και φροντίζει
για τον κόσμο. Εις όλα τα κείμενα της Αγίας Γραφής είναι έκδηλη αυτή η

διδασκαλία. Ενδεικτικώς παραθέτουμε μερικά χωρία από το θαυμάσιο βιβλίο των
Ψαλμών. Ο Θεός βασιλεύει επί της γης και

της οικουμένης, η οποία εστερεώθη από τον ίδιο, ώστε να μη σαλευθεί εις τον
αίωνα· «και

γάρ εστερέωσε την οικουμένην, ήτις ου σαλευθήσεται». Η ευστάθεια της

δημιουργίας και η καρποφορία της γης εξαρτώνται μόνο από τη θέληση του Θεού, ο

οποίος, όταν ανοίγει τα χέρια του γεμίζουν τα σύμπαντα από τις δωρεές του, ενώ, όταν λόγω των αμαρτιών των ανθρώπων αποστρέφει το πρόσωπό του, όλα διαταράσσονται· «Ανοίξαντός σου την χείρα τα σύμπαντα πλησθήσονται χρηστότητας. Αποστρέψαντος δε σου το πρόσωπον ταραχθήσονται». Οι ανωμαλίες στη λειτουργία των φυσικών νόμων τελούν υπό την επίβλεψη και τον έλεγχο του Θεού και είναι αποτέλεσμα της παιδαγωγικής οργής του, εξ αιτίας της οποίας «εσαλεύθη και έντρομος εγενήθη η γη». Η πεποίθησις λοιπόν πως ακόμη και όταν [σαλεύεται η γη](#) και διαταράσσεται η λειτουργία του κόσμου βρίσκεται εκεί ο Θεός, ο κυβερνών τα σύμπαντα, δημιουργεί αίσθημα ασφαλείας που αποδιώκει τον φόβο· «Διά τούτο ου φοβηθησόμεθα εν τω ταρασσεσθαι την γην και μετατίθεσθαι όρη εν καρδίαις θαλασσών».

Ο φόβος και η αγωνία για τα παρόντα είναι επίσης τελείως ασυμβίβαστα προς την εσχατοκεντρική θεώρηση της ζωής, χαρακτηριστικό γνώρισμα στη ζωή και συμπεριφορά των Αγίων. Η παρούσα ζωή στον Χριστιανισμό εκτιμάται θετικά, όχι διότι δίνει την δυνατότητα ανέσεων και απολαύσεων, αλλά γιατί είναι «καιρός» μετανοίας και σωτηρίας, γιατί μπορεί κανείς, έχοντας τον αρραβώνα του Πνεύματος, να καρποφορήσει πνευματικά. Κατά τα άλλα οι Χριστιανοί έχουν το βλέμμα τους εστραμμένο στο μέλλον, στα έσχατα, στην ολοκλήρωση και πληρότητα της απολαύσεως της Χάριτος του Θεού, όχι επειδή βλέπουν αρνητικά αυτή τη ζωή, όπως οι διάφοροι αιρετικοί, αλλά γιατί επιθυμούν μεγαλύτερες απολαύσεις, «ου των παρόντων κατηγορούντες αλλά των μειζόνων επιέμενοι», κατά τόν Άγιο Ιωάννη τον Χρυσόστομο.

Ο Χριστιανός δεν φοβάται τον θάνατο, αλλά τον επιθυμεί, όπως οι άγιοι και οι μάρτυρες, γιατί γνωρίζει ότι «παράγει, το σχήμα του κόσμου τούτου» και ότι «το πολίτευμα ημών εν ουρανοίς υπάρχει». Στη συνάφεια μάλιστα των χωρίων αυτών της Προς Κορινθίους και της Προς Φιλιπησίους επιστολής ο απόστολος Παύλος, πιστεύοντας ότι ο καιρός «συνεσταλμένος εστίν», **συνιστά απόσταση και απόσπαση από τα γήινα, χρήση και όχι κατάχρηση των του κόσμου**, -«και οι χρώμενοι τον κόσμον ως μη καταχρώμενοι»-, **διότι οι τα επίγεια φρονούντες και έχοντες ως θεόν την κοιλίαν δεν είναι μιμητές του Χριστού στον σταυρό και στα**

πάθη, και για

τον λόγο αυτό θα στερηθούν τη δόξα των εσχάτων, ως εχθροί του σταυρού του

Χριστού. Άλλωστε σ' αυτή τη φάση του σχεδίου της σωτηρίας η κτίση

υποτάχθηκε στη ματαιότητα και στη

φθορά και αναμένει και αυτή την απελευθέρωση από τη δουλεία της φθοράς,

συστενάζουσα και συνωδίνουσα μετά του πεπτωκότος και αμαρτάνοντος ανθρώπου.

Τα οικολογικά δεινά αποτελούν έκφραση των

στεναγμών της κτίσεως εξ αιτίας της δράσεως του αμαρτωλού ανθρώπου.

Ο

απόστολος Παύλος, και κατά συνέπεια και οι λοιποί Χριστιανοί, δεν εστενάζε για τους στεναγμούς της κτίσεως, αλλά γιατί αγωνιούσε και ανέμενε να έλθουν τα έσχατα, η οριστική απολύτρωση και υιοθεσία· «αλλά και αυτοί την απαρχήν του Πνεύματος έχοντες και ημείς αυτοί εν εαυτοίς στενάζομεν υιοθεσίαν απεκδεχόμενοι, την απολύτρωσιν του σώματος ημών». **Συγκρινόμενα**

προς την δόξαν των εσχάτων τα παθήματα της παρούσης ζωής είναι ανάξια λόγου·

«Λογίζομαι

γάρ ότι ουκ άξια τα παθήματα του νυν καιρού προς την μέλλουσαν δόξαν αποκαλυφθήναι

εις ημάς».

Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος, ο κλασσικός και ανεπανάληπτος αυτός ερμηνευτής του αποστόλου Παύλου, ο μετά Παύλον Παύλος, αναφερόμενος στο χωρίο αυτό

της Προς

Ρωμαίους επιστολής γράφει ότι ο Παύλος εστενάζε, γιατί ήταν αναγκασμένος να ζει στην παρούσα ζωή, από την οποία βιαζόταν να φύγει για να απολαύσει την πληρότητα της Χάριτος· «Παύλος δε διά την παρούσαν έστενε ζωήν και Ρωμαίοις γράφων έλεγεν, ότι “Και η κτίσις συστενάζει, και ημείς αυτοί την απαρχήν του πνεύματος έχοντες στενάζομεν“. Και ταύτα έλεγεν ουχί των παρόντων καταγινώσκων,

αλλά τα μέλλοντα ποθών. Εγευσάμην, φησί, της χάριτος, και ου στέγω την αναβολήν· την απαρχήν έχω του πνεύματος, και προς το παν επείγομαι». Ο ίδιος πατήρ **συνδέοντας την ολιγάρκεια του ανθρώπου με τον**

τελικό του προορισμό, με την άλλη ζωή, των εσχάτων, παρατηρεί ότι ο Θεός έπλασε

τον άνθρωπο ολιγοδεή σε σχέση με τα άλογα ζώα και βραχύσωμο, για να δείξει ότι η

βιολογική του κατασκευή δεν είναι τέτοια που θα έπρεπε, αν επρόκειτο να

περιορισθεί, να εξαντλήσει τη ζωή του σ' αυτόν τον κόσμο, όπως συμβαίνει με τα

ζώα. Η σκοπιμότης της υπάρξεως των ζώων, αλλά και των φυτών, δεν υπεβαίνει τα όρια της παρούσης ζωής, ενώ σκοπός της ελεύσεως του ανθρώπου στον κόσμο είναι η επιτυχία της μελλούσης ζωής· «τον πάντων των αλόγων κρατούντα, ολιγοδεέστερον αυτών κατά την αναλογίαν εποίησε, και το σώμα βραχύν, ουδέν έτερον ή τούτο δηλών, ότι **προς ετέραν ζωήν επειγόμεθα**».

Ανάλογη σκέψη για τα ζώα, που εξαντλούν τη ζωή τους στην παρούσα μορφή του κόσμου, και για τον άνθρωπο, που υπερβαίνει την αίσθηση και την ύλη και πορεύεται προς τον ουρανό διατυπώνει και ο **Μέγας Βασίλειος** στη θαυμάσια μικρή πραγματεία του «[Εις το πρόσεχε σεαυτώ](#)»· «**Όρθιου έπλασε μόνου των ζώων του άνθρωπου, ίν' εξ αυτού του σχήματος ειδής ότι εκ της άνωθεν συγγενείας εστίν η ζωή σου. Τα μεν γαρ τετράποδα πάντα προς την γην βλέπει και προς την γαστέρα νένευκεν· άνθρωπω δε ετοιμή προς ουρανό η ανάβλεψις, ώστε μη σχολάζειν γαστρί μηδέ τοις υπό γαστέρα πάθεσι, αλλ' όλην έχειν την ορμήν προς την άνω πορείαν**». Στο ίδιο έργο διατυπώνει απaráμιλλα, ο **μέγας κοσμολόγος και ανθρωπολόγος** πατήρ την ευαγγελική διδασκαλία της «**υπεροψίας**» των του κόσμου, του να βλέπουμε δηλαδή και να αιρόμαστε πάνω από τα σαρκικά και τα γήινα. Τη σχετική μάλιστα φράση του την απέσπασε η Υμνογραφία της Εκκλησίας και την τοποθέτησε στο απολυτίκιο των οσίων ασκητών και ασκητριών «**Εν σοι πάτερ (ή μήτερ) ακριβώς διεσώθη το κατ' εικόνα**», όπου λέγεται ότι με τον εσταυρωμένο βίο που έζησαν και με την πιστή ακολούθηση του Χριστού εδίδαξαν «**υπεροράν μεν σαρκός, παρέρχεται γαρ, επιμελείσθαι δε ψυχής πράγματος αθανάτου**». Η σχετική συνάφεια στη διατύπωση του Μ. Βασιλείου είναι η εξής· «**Πρόσεχε ουν σεαυτώ, μήτε τοις θνητοίς ως αϊδίις εναπομείνης, μήτε των αϊδίων ως παρερχομένων καταφρονήσης. Υπερόρα σαρκός, παρέρχεται γαρ· επιμελού ψυχής, πράγματος αθανάτου**».

Ασφαλώς θα

σκανδαλισθούν πολλοί, που δεν γνωρίζουν το πνεύμα του Χριστιανισμού και προσπαθούν

να στρέψουν τους ανθρώπους σε διάφορες μορφές δράσεως μέσα στον κόσμο, όταν θα ακούσουν

τον Μ. Βασίλειο να λέγει προς τους νέους, ότι **η παρούσα ζωή και όλες οι συνδεόμενες μ' αυτή δραστηριότητες δεν έχουν**

καμμία αξία, όταν δεν μας προετοιμάζουν για την άλλη ζωή. «Ημείς, ω παίδες, ουδέν είναι χρήμα παντάπασιν τον ανθρώπινον βίον τούτον υπολαμβάνομεν,

ούτ' αγαθόν τι νομίζομεν όλως, ούτ' ονομάζομεν, ο την συντέλειαν ημίν άχρι τούτου παρέχεται... αλλ' επί

μακρότερον πρόϊμεν ταις ελπίσι και προς ετέρου βίου παρασκευήν άπαντα πράττομεν. Α μεν ουν αν συντελή προς τούτον ημίν, αγαπάν τε και διώκειν παντί σθένει χρήναί φαμεν, τα δε ουκ εξικνούμενα προς εκείνον, ως ουδενός άξια παροράν».

1. Προτάσεις για την αντιμετώπιση του οικολογικού προβλήματος

Όλοι θα συμφωνήσουν ότι **αποτελεί**

λανθασμένη τακτική το να καταπολεμείς τις εκδηλώσεις του κακού και να τις

περιστέλλεις, αφήνοντας άθικτη την αιτία και την πηγή του κακού, η οποία θα εκδηλωθεί

και πάλι σε άλλο χώρο και με άλλο τρόπο. Η καλή θεραπευτική μέθοδος πρέπει να εξουδετερώνει τις αιτίες των νόσων, και η προσεγμένη πολεμική τακτική αποβλέπει στο να καταστρέφει τα ορμητήρια του αντιπάλου. **Η αιτία των**

οικολογικών καταστροφών είναι πνευματική· βρίσκεται στην **προσκόλληση των ανθρώπων στα αγαθά της γης,**

στην πολυτελή και τρυφηλή διαβίωση, στην εγκατάλειψη του ευαγγελικού και

πατερικού τρόπου ζωής. Οι προτάσεις

της Εκκλησίας για την λύση του οικολογικού προβλήματος δεν είναι τεχνοκρατικές και νομοθετικές, αλλά **πνευματικές,**

γι' αυτό και περισσότερο **αποτελεσματικές.**

Θα μπορούσαν να συνοψισθούν στα εξής:

α) Να προβληθεί, έναντι της υλιστικής βιοθεωρίας, της συνδεδεμένης με την πολυτέλεια, την άνεση, την σπατάλη, την τρυφή, η

ευαγγελική

και πατερική διδασκαλία για την ολιγάρκεια και λιτότητα, που βιώνεται ιδιαίτερα στον ορθόδοξο Μοναχισμό και που υποχρεώνει όλους τους Χριστιανούς να την τηρήσουν. Δεν υπάρχει διπλή πνευματικότητα και διπλή ηθική, άλλη για τους μοναχούς και άλλη για τους λαϊκούς. Η χριστιανική ηθική είναι ενιαία, κοινή για όλους. Μόνον ως προς τον γάμο και την αγαμία ο Χριστός είπε «ού πάντες χωρούσι τον

λόγον τούτον». Στα άλλα πρέπει και οι εν τω κόσμω να μιμούμεθα τους μοναχούς. Η επιφύλαξη ότι δεν μπορούμε να μεταβάλουμε τον κόσμο σε μοναστήρι είναι αδικαιολόγητη.

Μακάρι να μπορούσαμε· αυτό όμως είναι εκ των πραγμάτων αδύνατο, από τη φύση του

κόσμου. **Να βελτιώνουμε όμως τον κόσμο,**

προτρέποντας σε μίμηση της ολιγάρκειας των μοναχών, που ουσιαστικώς είναι μίμηση του Χριστού και των Αποστόλων, μπορούμε.

β) Η προβολή αυτής της βιοθεωρίας πρέπει να γίνεται με όλα τα μέσα αγωγής, παιδείας· **να περάσει στην**

οικογένεια, στο σχολείο, στα μέσα μαζικής ενημερώσεως. Επί αιώνες οι άνθρωποι έζησαν και εδημιούργησαν πολιτισμό με βασικό περιεχόμενο παιδείας και αγωγής τους **βίους των Αγίων.** Το

Βυζάντιο που εδημιούργησε τον λαμπρό πολιτισμό του ήταν εμποτισμένο από το ασκητικό μοναστικό ιδεώδες. Αναστροφή της κρίσεως μπορεί να επιτευχθεί μόνο με επιστροφή στην παράδοση.

γ) Οι διαφημίσεις των διαφόρων προϊόντων, που πληρώνονται μάλιστα ακριβά, γιατί αυξάνουν τα κέρδη των επιχειρήσεων, να αλλάξουν στόχους και φιλοσοφία· να μη δημιουργούν πλασματικές ανάγκες, ανάγκες πολυτελείας και ανέσεως, που τις παρουσιάζουν ελκυστικά ως πραγματικές, αλλά να στραφούν στην παρουσίαση των πραγματικών αναγκών για ένα φυσικότερο τρόπο ζωής. Να αλλάξει επίσης η νοοτροπία που κυριαρχικά επικρατεί και προβάλλεται διαφημιστικά και που **συνδέει**

την ευτυχία με την άνεση, την
καλοπέραση και τον πλούτο. Έχει

γεμίσει ο κόσμος από χορτάτους αλλά ψυχικά αρρώστους ανθρώπους.

δ) Στις καλογυρισμένες και πολυέξοδες τηλεοπτικές σειρές, που τείνουν να καταστούν γενικό σχολείο όλων των ηλικιών, **να μη προβάλλονται ως πρότυπα ζωής** ο οικονομικά ανεξάρτητος

άνθρωπος, ο ακριβοντυμένος, ο καλοζωισμένος μέσα σε πολυτελείς επαύλεις και διαμερίσματα, που δεν έχει ηθικούς και πνευματικούς φραγμούς, γιατί στηρίζεται στη δύναμη του χρήματος, αλλά ο πνευματικά **ελεύθερος**

άνθρωπος, ο ολιγαρκής, ο λιτοδίαιτος, που αρνείται να ξεπουλήσει την

ελευθερία

του και να γίνει δούλος του καταναλωτισμού και των κερδοφόρων επιχειρήσεων

που λυμαίνονται και καταστρέφουν τον κόσμο.

ΛΙΤΟΤΗΣ- ΟΛΙΓΑΡΚΕΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

1.

Η δημιουργία πλασματικών αναγκών στην καταναλωτική κοινωνία

Η μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο περίοδος ήταν περίοδος κοσμογονική. Η ανάπτυξη της βιομηχανίας έφθασε σε ύψη ασύλληπτα και ιλιγγιώδη. Οι επιστήμονες που γνωρίζουν τη νομοτέλεια αυτής της καινούργιας, της βιομηχανικής κοινωνίας, και που καθορίζουν την πορεία της, ονομάζονται τεχνοκράτες. Στο χώρο της ιστορίας του πνεύματος οι τεχνοκράτες αποτελούν τον αντίποδα των ανθρωπιστών. Για τους ανθρωπιστές κέντρο κάθε ανθρώπινης δραστηριότητας πρέπει να είναι ο άνθρωπος και η ευτυχία του. Ό,τι δεν συντελεί στην πνευματική τελειοποίηση του ανθρώπου, ό,τι αντιβαίνει στην ανθρωπιά, ό,τι απανθρωπίζει

τον άνθρωπο, πρέπει να τίθεται στο περιθώριο. Για τους τεχνοκράτες αντιθέτως η τεχνική πρόοδος καθ' εαυτήν, η τελειοποίηση των μέσων παραγωγής αποτελεί τον ύψιστο

στόχο. **Δεν ενδιαφέρει η τελειοποίηση του**

ανθρώπου αλλά η τελειοποίηση της μηχανής. Ο άνθρωπος γίνεται υπηρέτης και

εξάρτημα της μηχανής, ζει και μοχθεί και εργάζεται, για να παράγονται ολοένα και τελειότερες μηχανές. **Η εσωτερική**

ισορροπία του ανθρώπου, η ψυχική ευφορία, η ελευθερία του δεν λαμβάνονται

καθόλου υπ' όψιν.

Συνέπεια της αναπτύξεως

της βιομηχανίας ήταν η εμφάνιση της καταναλωτικής κοινωνίας. Για να έχουν ανθρωπιστική κάλυψη οι τεχνοκράτες, έπρεπε να παρουσιάσουν τη βιομηχανία ως γέννημα των αναγκών του ανθρώπου. Τις ανάγκες αυτές ικανοποιεί με τα διάφορα προϊόντα της η βιομηχανία. Η εικόνα του ανθρώπου των παλαιών εποχών, του προβιομηχανικού ανθρώπου, του ανθρώπου που ζούσε πιο κοντά στη φύση, και που οι ανάγκες του ήσαν στατικές και περιορισμένες, και προέρχονταν κυρίως από τον αγώνα της αντιμετώπισης της φύσεως, ανήκει πλέον στο παρελθόν. Ένας καινούργιος άνθρωπος πρόβαλε στο πεδίο της ιστορίας, ο άνθρωπος της καταναλωτικής κοινωνίας. **Το χαρακτηριστικότερο γνώρισμα αυτού του ανθρώπου είναι η τάση να ανακαλύπτει διαρκώς νέες ανάγκες, να διεγείρει καινούργιες επιθυμίες και να παράγει διαρκώς καινούργια προϊόντα, για να ικανοποιήσει αυτές τις επιθυμίες.** Στο χώρο της διατροφής διαρκώς σερβίρονται καινούργιες συνταγές για παρασκευή νόστιμων φαγητών, και εφευρίσκονται διαρκώς γαργαλιστικά για το λάρυγγα καρυκεύματα. Στο χώρο της ενδυμασίας η μόδα αλλάζει διαρκώς μοντέλα, και ό,τι φορούσαμε πέρυσι είναι εφέτος ντεμοντέ. Αλλά και στο θέμα της κατοικίας, είναι πολλές οι σύγχρονες ανάγκες ενός σπιτιού, της κουζίνας π.χ. με τα τόσα ηλεκτρικά σκεύη, του σαλονιού με τα τόσα έπιπλα, που κι αυτά διαρκώς αλλάζουν μόδα. Αν προσθέσει κανείς και το όνειρο όλων, ή να αποκτήσουν αυτοκίνητο ή να αντικαταστήσουν το υπάρχον με μεγαλύτερο και ανετότερο, παίρνει μια μικρή εικόνα του πλήθους των αναγκών του σημερινού ανθρώπου. **Κατήντησε η ζωή ένα διαρκές κυνηγητό του χρόνου και του χρήματος,** για να μπορέσουμε να παρακολουθήσουμε το γύρισμα των μηχανών και να αποκτήσουμε τα προϊόντα τους. **Κατήντησε ο άνθρωπος της καταναλωτικής κοινωνίας ένα άβουλο ον, δούλος των αναγκών,** που δεν τις ένιωσε φυσικά μόνος του, αλλά του τις επέβαλε το περιβάλλον, η καταναλωτική κοινωνία, τις επέβαλε η διαφήμιση με το διαρκές πλύσιμο του εγκεφάλου που κάνει, ώστε να πείσει τον ακροατή ή το θεατή ότι κάποιο προϊόν, που αυτός ποτέ δεν το είχε φαντασθή, είναι απαραίτητο στη ζωή του.

Την τάση αυτή των μεμονωμένων ατόμων ενισχύουν και τα κράτη με τους οικονομικούς προγραμματισμούς τους για την αύξηση του εθνικού εισοδήματος, για την άνοδο του βιοτικού επιπέδου του λαού. Στόχος έτσι και της ατομικής και της κρατικής πρωτοβουλίας είναι η ευμάρεια, η ευημερία, ο «πολιτισμός», η ικανοποίηση και των

πιο παράλογων αναγκών που δημιουργεί η καταναλωτική κοινωνία.

Και μόνον όταν διεθνείς περιπλοκές ή εξάντληση των πηγών ενεργείας ή οικολογικές καταστροφές οδηγήσουν σε αδιέξοδο τους οικονομικούς σχεδιασμούς, τότε ακούει κανείς να γίνεται λόγος για περιστολή της καταναλώσεως, για περιορισμό των αναγκών, για λιτότητα. **Η λιτότητα έτσι, μια πολύ ανθρώπινη αρετή, που πάντα πρέπει ελεύθερα να καλλιεργείται, επιβάλλεται αναγκαστικά** με τα διάφορα μέτρα λιτότητας των κυβερνήσεων.

Για την λιτότητα ακριβώς αυτή, που ανήκει στις αρετές τις οποίες ο Ελληνισμός εφήρμοσε σ' όλες τις περιόδους του ιστορικού του βίου, και κατά την αρχαιότητα, και στο ορθόδοξο χριστιανικό Βυζάντιο με την πληθώρα των ασκητών αγίων, αλλά και κατά την Τουρκοκρατία και τον αγώνα της αποτινάξεως του τουρκικού ζυγού, γι' αυτή την ελληνοχριστιανική αρετή θα μιλήσουμε στη συνέχεια.

Κατ' αρχήν πρέπει να διευκρινήσουμε τί σημαίνει **ο όρος λιτότης**. Ο όρος σημαίνει την **αποφυγή των περιττών, τον περιορισμό εις μόνα τα αναγκαία για την διατήρησή μας στη ζωή, σημαίνει την ολιγάρκεια**.

Το όριο και το μέτρο των αναγκών έχει την τάση διαρκώς να ανεβαίνει, διαρκώς να αυξάνει. Δεδομένου δε ότι οι ανάγκες αυτές σχετίζονται περισσότερο **με το σώμα του ανθρώπου**, πρέπει να οριοθετηθεί το ύψος τους, διότι **υπάρχει ο κίνδυνος με την διαρκή αύξηση του ορίου των αναγκών να αυξάνει και η υποδούλωση του ανθρώπου στις υλικές, σωματικές του ανάγκες**.

2.

Η ζωή στην αρχαία Ελλάδα

Τον κίνδυνο αυτό της απωλείας της ελευθερίας, της υποδουλώσεως του πνεύματος στο σώμα, στην ύλη, αντιλήφθηκαν πολύ γρήγορα οι αρχαίοι μας πρόγονοι, οι οποίοι πρόβαλαν την λιτότητα, την ολιγάρκεια, την ολιγοδεία, ως την αρετή που εγγυάται την εσωτερική ελευθερία του ανθρώπου.

Είναι γνωστός εις όλους ο σκληρός τρόπος ζωής των αρχαίων Σπαρτιατών, η λιτή ζωή τους και στην διατροφή και στην ένδυση και στην κατοικία. Ο Πλούταχος διασώζει μεταξύ άλλων και χαρακτηριστικές γνώμες του μεγάλου βασιλέως

των Λακεδαιμονίων Αγησιλάου. Τον ρώτησε κάποιος, ποιά είναι η μεγάλη προσφορά της νομοθεσίας του Λυκούργου στη Σπάρτη· **η**

περιφρόνηση των ηδονών, απάντησε· «Καταφρονείν, έφη, των ηδονών». Σε άλλον, που εξέφρασε

το θαυμασμό του για τη λιτότητα της διατροφής και της ενδυμασίας, και του ιδίου και των άλλων Σπαρτιατών, είπε· **στη**

λιτότητα αυτή, ξένε μου, **οφείλουμε την**

ελευθερία μας· «Αντί ταύτης της διαίτης, ω ξένε, την ελευθερίαν αμώμεθα». Και στη γεροντική του

ηλικία ακόμη ο Αγησίλαος, μέσα σέ φοβερό χειμώνα, περιερχόταν χωρίς χιτώνα, για να παραδειγματίζονται οι νέοι. Όταν κατέλαβε κάποτε τη Θάσο, οι κάτοικοι του νησιού έτρεξαν να προσφέρουν πλούσια δώρα· κριθαρένια ψωμιά, χήνες, μελόπιτες, καρύδια και κάστανα ειδικώς παρασκευασμένα. Κράτησε μόνο τα κριθαρένια ψωμιά και

διέταξε να πάρουν τα άλλα πίσω, γιατί δεν τους ήσαν χρήσιμα. Στην επιμονή των Θασιτών να τα κρατήσουν, διέταξε να τα δώσουν στους δούλους που ακολουθούσαν το

στρατό, γιατί, όπως τους είπε, **δεν αρμόζει**

σε γενναίους και αγαθούς άνδρες να τρώνουν τέτοιες λιχουδιές· αυτά που δελεάζουν τους δούλους είναι ξένα

για τους έλευθέρους· «Τα γαρ δελεάζοντα τους ανδραποδώδεις, των ελευθέρων αλλότρια».

Σκληρή και λιτή λοιπόν η ζωή των αρχαίων Σπαρτιατών, και αντάξιοί τους στάθηκαν σ' όλες τις περιόδους οι απόγονοί τους οι Λάκωνες και κυρίως οι Μανιάτες.

Και στο χώρο της Φιλοσοφίας όμως η αρετή αυτή της λιτότητας, της ολιγάρκειας παρουσιάσθηκε ως το προσφορότερο μέσο για να αποφύγει ο άνθρωπος την

υποδούλωση στις υλικές του ανάγκες. **Με το**

να αποδεσμεύεται σιγά-σιγά από τις υλικές ανάγκες κατορθώνει ο άνθρωπος να ανεβαίνει

προς τα ύψη της θεότητας, να ομοιάζει, το Θεό που είναι τελείως ελεύθερος από ανάγκες.

Σαν τέτοιο πρότυπο παρουσιάζει ο Πλάτων στους διαλόγους του το Σωκράτη. Και ο Ξενοφών διασώζει στα «Απομνημονεύματά» του διάλογο μεταξύ του Σωκράτη και του

Σοφιστή Αντιφώντα. Κατηγορεί το Σωκράτη ο σοφιστής, διότι, ενώ ως φιλόσοφος θα έπρεπε

να είναι προοδευτικότερος και να επιδιώκει την καλοπέραση, αυτός ζει χειρότερα και από τους δούλους. Τρώγει και πίνει τα χειρότερα φαγητά και ποτά, φοράει τα ίδια ρούχα χειμώνα και καλοκαίρι, και περιφέρεται χωρίς υποδήματα και χιτώνα. Ο Σωκράτης, αφού αναλύει στο σοφιστή ποιος είναι ο σκοπός της τροφής και των ιματίων,

λέγει ότι η ευτυχία δεν βρίσκεται στην τρυφή και στην πολυτέλεια· **ευτυχής είναι αυτός που έχει λίγες ανάγκες,**

γιατί έτσι πλησιάζει προς το Θεό που δεν έχει καθόλου ανάγκες· «Έοικας, ω Αντιφών, την

ευδαιμονίαν οιομένω τρυφήν και πολυτέλειαν είναι· εγώ δε νομίζω το μεν μηδενός δείσθαι θείου

είναι, το δ' ως ελαχίστων εγγυτάτω του θείου».

Η γραμμή αυτή συνεχίσθηκε και μετέπειτα στους Κυνικούς και στους Στωϊκούς φιλοσόφους. Πλούσιο σχετικό υλικό βρίσκει κανείς στα έργα του Πλουτάρχου, του Στοβαίου και του Διογένη Λαερτίου, ως και στον Επίκτητο. **Όλοι τονίζουν όχι μόνο τις πνευματικές συνέπειες που έχει η υπέρβαση του ορίου της ικανοποίησης των υλικών αναγκών αλλά**

και τις κακές επιπτώσεις στην υγεία. Θα κλείσουμε την αναφορά μας στους αρχαίους

Έλληνες με ένα χαρακτηριστικό επεισόδιο που διασώζει ο Διογένης Λαέρτιος από τη ζωή του φιλοσόφου Αριστίππου. Στο επεισόδιο αυτό φαίνεται καθαρά ότι **όποιος φροντίζει για την πολυτελή**

διακόσμηση του σπιτιού του και αμελεί την πνευματική του καλλιέργεια, καταντάει

άξιος περιφρονησεως. Ο διαχειριστής της περιουσίας του τυράννου Διονυσίου, που τ' όνομά του ήταν Σίμος, ξεναγούσε το φιλόσοφο στο πολυτελές του σπίτι με τα λιθόστρωτα και λαμπερά δάπεδα. Κατά την ξενάγηση ήλθε στον Αρίστιππο η διάθεση να φτύσει. Χωρίς να προβληματισθεί έφτυσε στο πρόσωπο του οικοδεσπότη.

Αγανακτισμένος

αυτός εζήτησε τον λόγο. Με απάθεια ο φιλόσοφος απήντησε· «ουκ είχον τόπον επιτηδειότερον». Στο καλοστολισμένο

περιβάλλον του σπιτιού σου δεν βρίσκει κανείς μέρος για να φτύση· το καταλληλότερο μέρος είναι το πρόσωπό σου.

3.

Η Χριστιανική άσκηση

α. Στην Καινή Διαθήκη

Η αύρα αυτή του πνεύματος στη ζωή και στη σκέψη των αρχαίων προγόνων μας, που αγωνίζονται να σώσουν την πνευματική ελευθερία του ανθρώπου, την ανεξαρτησία του από τις υλικές του ανάγκες, ενισχύεται στο Χριστιανισμό. Το γεγονός ότι οι Έλληνες δέχθηκαν το Χριστιανισμό και έγιναν τελικώς οι ερμηνευτές του, οφείλεται και στο ότι ο αυστηρός και ασκητικός Χριστιανισμός συνεχίζει κατά πληρέστερο τρόπο τον ασκητισμό των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων.

Στο χώρο της χριστιανικής ζωής δεν υπάρχει περιθώριο για καλοπέραση και πολυτέλεια. **Η λιτότητα, ο ασκητισμός, είναι ουσιαστικό στοιχείο του χριστιανικού μηνύματος.**

Τον άρτο μόνο τον επιούσιο συνιστά να ζητάμε στην προσευχή μας ο Χριστός. Να μη φροντίζουμε με αγωνία για το τι θα φάμε, τι θα πιούμε, τι θα φορέσουμε. **Όταν αφήσουμε με εμπιστοσύνη τον εαυτό μας στα χέρια του Θεού, αυτός θα φροντίσει για όλα. Δεν χρειάζεται να θησαυρίσουμε πάνω στη γη, γιατί αυτό έχει σα συνέπεια να δένεται και η ψυχή μας γερά σ' αυτούς τους θησαυρούς και να ξεχνά τον ουράνιο προορισμό της. Ο πλούτος είναι σοβαρό εμπόδιο για να εισέλθει κανείς στη βασιλεία των ουρανών.**

Της λιτής και ασκητικής ζωής απaráμιλλο πρότυπο σ' όλους τους αιώνες είναι ο ίδιος ο Χριστός. Όπως ο ίδιος, λέγει, «*οι αλεπούδες έχουν φωληές που μένουν, όπως και τα πουλιά του ουρανού, και μόνον εγώ δεν έχω που να γείρω το κεφάλι μου*». Η δημοσία του ζωή ήταν διαρκής οδοιπορία με τα πόδια πήγαινε από τόπο σε τόπο. Σπανίως χρησιμοποιούσε όχι άμαξα, αλλά το ταπεινό γαϊδουράκι. Λιτά και ευτελή, και τα γεύματά του, με βασικό στοιχείο πάντοτε το ψωμί.

Στα ίχνη του Χριστού βάδιζαν και οι μαθητές του. Με την προσωπική του εργασία ο απόστολος Παύλος εξησφάλιζε την τροφή αυτών που τον ακολουθούσαν.

Τροφές και σκεπάσματα, ενδύματα δηλαδή, είναι τα αγαθά που πρέπει να εξασφαλίζουμε. Όταν έχουμε τροφή και ρούχα, τροφή όχι τρυφή ούτε πολυτελή αμφίεση, πρέπει να είμαστε ικανοποιημένοι. «Έχοντες δε διατροφάς και σκεπάσματα, τούτοις αρκεσθησόμεθα». Συνιστά στις γυναίκες να στολίζονται όχι πολυτελώς με

χρυσά κοσμήματα και μαργαριτάρια, αλλά με καλά έργα, να ντύνονται σεμνά και ταπεινά.

β.

Στους Πατέρες της Εκκλησίας

Στα προηγούμενα είδαμε πως οι αρχαίοι Έλληνες, και στη ζωή και στη φιλοσοφία αντιμετώπισαν τα θέματα της τρυφής, της πολυτελείας, της αμετρίας.

Μόνο στη λιτότητα, στο μέτρο, στην ολιγάρκεια βλέπουν τη δυνατότητα να επιτύχει ο άνθρωπος να μείνει ελεύθερος και αξιοπρεπής,

να ομοιάσει προς το Θεό, που είναι εντελώς ελεύθερος από κάθε ανάγκη. Στη συνέχεια αναφερθήκαμε στην Κ. Διαθήκη, όπου είδαμε να ενισχύεται η προσπάθεια **να κρατήσει ο άνθρωπος ελεύθερη την ψυχή του από το δέσιμο με τις περιττές ανάγκες της ζωής,** με τις ποικίλες επιθυμίες, με τους θησαυρούς αυτού εδώ του κόσμου.

Στις απόψεις της Κ. Διαθήκης κυρίως στηρίζουν οι Πατέρες της Εκκλησίας και οι εκκλησιαστικοί συγγραφείς όσα περί λιτότητας και ολιγαρκείας λένουν.

Στα συγγράμματά τους ευρίσκει κανείς πλούσιο υλικό παρμένο από την Κ. Διαθήκη και ανεπτυγμένο με τη δική τους έξοχη διαλεκτικότητα και σκέψη.

Δεν αγνοούν όμως και την κληρονομιά από την αρχαία, την κλασική Ελλάδα. Ανοικτά και ελεύθερα πνεύματα **χρησιμοποιούν**

το καλό όπου

το βρουν. Στην προσπάθειά τους να παρουσιάσουν το **Χριστιανισμό ως την κορύφωση της**

πνευματικής πορείας της ανθρωπότητας, ως την **αποκάλυψη του τελείου,** παρουσιάζουν την ελληνική φιλοσοφία σαν ένα

σημαντικό σταθμό, ένα προστάδιο σ' αυτή την πορεία. Αντλούν γι' αυτό πολλά από τη ζωή και τη σκέψη των Ελλήνων, για να δείξουν ότι **η αρετή της λιτότητας** έχει γίνει καθολικά αποδεκτή, ως **μέσο διατηρήσεως της ελευθερίας.** Ο **Κλήμης ο Αλεξανδρεύς,** του οποίου το

έργο είναι πραγματικό χρυσορυχείο για τη γνώση του αρχαίου κόσμου, αφού κοντά σ' άλλα διασώζει και κείμενα αρχαίων συγγραφέων που δεν σώζονται πουθενά αλλού,

έχει διασώσει στο έργο του Παιδαγωγός πλούσιο υλικό και από τους Έλληνες και

από την Αγία Γραφή για το πως πρέπει ο Χριστιανός να αντιμετωπίζει τα θέματα της τροφής, της ένδυσσας, της κατοικίας.

Μνημονεύει, λόγου χάριν, ότι οι Σπαρτιάτες απαγόρευαν στις γυναίκες να φορούν πολύχρωμα φορέματα και κοσμήματα, γιατί πίστευαν ότι μόνον οι πόρνες είχαν έντονη αυτή την επιθυμία· «μόναις ταις εταίραις ανθίνας εσθήτας και χρυσούν κόσμον επέτρεψαν φορεῖν, αφαιρουμένην των δοκίμων γυναικῶν την φιλοκοσμίαν τω μόναις εφείναι καλλωπίζεσθαι ταις εταιρούσαις». Για τον ξακουστό επίσης ζωγράφο Απελλή, και για να δείξει ότι το πραγματικό κάλλος δεν έχει καμμία σχέση με τα κοσμήματα και την πολυτελή αμφίεση, διηγείται ότι είδε κάποτε ένα μαθητή του να κάνει το πορτραίτο κάποιας Ελένης. Αφού περιεργάσθηκε το έργο με προσοχή και είδε πόσο την είχε φορτώσει με στολίδια και φορέματα του είπε: Νεαρέ μου, επειδή δεν μπορούσες να την ζωγραφίσεις ωραία, την έκανες πλούσια: «Ω μειράκιον, είπεν, μη δυνάμενος γράψαι καλήν, πλουσίαν πεποίηκας».

Θρηνεί ο Κλήμης γιατί η **χαρακτηριστική του ελληνικού ήθους αρετή της λιτότητας καταστράφηκε από ξένες**

επιρροές, όπως συμβαίνει και σήμερα. Ο ευδαιμονισμός της καταναλωτικής κοινωνίας κατέκτησε και τον ελληνικό χώρο, και **αντί να φροντίζουμε για την ανάπτυξη του πνεύματος για να γίνουμε πρωτοπόροι, όπως συνέβαινε σ' όλες τις περιόδους της ιστορίας μας, ακολουθούμε,**

αγκομαχώντας σαν ουραγοί, τον καλπασμό των προηγμένων στην τεχνική χωρών, για ν'

αποκτήσουμε υλικές ανέσεις. Αφορμή για το θρήνο του αυτό, ο Αθηναίος την καταγωγή Κλήμης, παίρνει από απόσπασμα της τραγωδίας του Ευριπίδη, Ιφιγένεια εν Αυλίδι, όπου ο Αγαμέμνων

λέγει ότι ο Πάρις με τα πολυτελή του ενδύματα και τον αέρα της χλιδής και του πλούτου, ξελόγιασε την ωραία Ελένη και την έκλεψε. Ο βαρβαρισμός νικά τον κόσμο του πνεύματος: «Ανέτρεψε την Ελλάδα η βάρβαρος φιλοκοσμία και η ανδρόγυνος τρυφή· σωφροσύνην διέφθειρεν λακωνικήν εσθής και χλιδή και κάλλος ωραίου· αι βάρβαροι φιλοκοσμίαι εταίραν ήλεγξαν την Διός θυγατέρα».

Τον Κλήμεντα ακολουθούν πολλοί Πατέρες της Εκκλησίας στη χρήση μαρτυριών από τον αρχαίο ελληνικό κόσμο, για την προβολή της αρετής της λιτότητας. Ο **Μ. Βασίλειος** σε επιστολή που στέλνει στον πλούσιο φίλο του Ολύμπιο, ο οποίος φρόντιζε να του στέλνει τρόφιμα στο ερημικό κτήμα του Πόντου, διαμαρτύρεται, γιατί αυτό συντελεί στο να

φεύγει από το καταφύγιό του **η φτώχεια,**
που είναι η τροφός της φιλοσοφίας. Αν, του λέγει, η φτώχεια μιλούσε, θα σου έκανε μήνυση, γιατί προσπαθείς να τη διώξεις από το σπίτι του Βασιλείου, ο οποίος επαινεί και θαυμάζει τη λιτότητα των αρχαίων σοφών. Επαινεί τον Ζήνωνα, ο οποίος, ενώ έχασε τα πάντα σε ναυάγιο, δεν δυσανασχέτησε, αλλά ευχαρίστησε την τύχη που του έδωσε την αφορμή να ζησει λιτά, σαν πραγματικός φιλόσοφος. Επαινεί τον Κλεάνθη, ο οποίος όλη την ημέρα γύριζε το μαγγάνι σ' ένα πηγάδι, για να παίρνει ημερομίσθιο και μ' αυτό να ζει και να πληρώνει τα δίδακτρα στους διδασκάλους. Επαινεί ακόμη και τον Διογένη, ο οποίος περιοριζόταν να χρησιμοποιεί μόνον αυτά που η φύση δίδει· γι' αυτό όταν κάποτε είδε ο φιλόσοφος ένα παιδί να πίνει με την παλάμη του νερό, πέταξε το κύπελλο που είχε και δεν το χρησιμοποίησε σ' όλη του τη ζωή.

Ο Γρηγόριος Θεολόγος

επικρίνει την ταπεινή γνώμη που είχε ο Αριστοτέλης για την ευτυχία την οποία εξαρτούσε από τον πλούτο, την υγεία, την καταγωγή, επαινεί όμως τους Στωϊκούς, οι οποίοι ετόνιζαν ότι τίποτε από τα εξωτερικά πράγματα δεν μπορεί να εμποδίσει την εσωτερική ευδαιμονία και ησυχία. Αναφέρει δε στην ίδια συνάφεια τον Ανάξαρχο, τον Επίκτητο, και τον Σωκράτη ως παραδείγματα φιλοσόφων που περιφρονούσαν την τρυφή και την πολυτέλεια.

Εκτός από τη σκέψη των αρχαίων Ελλήνων, στην Αγία Γραφή και στις αρχές της χριστιανικής διδασκαλίας, όπως είπαμε, στηρίζουν πιο πολύ οι Πατέρες της Εκκλησίας όσα περί λιτότητας και ολιγάρκειας αναπτύσσουν.

Η καλοπέραση, η προσκόλληση στα γήινα αγαθά, η μανία για περισσότερο πλούτο, για περισσότερη πολυτέλεια, αντίκεινται στην πνευματική αξιοπρέπεια του ανθρώπου. Ο άνθρωπος έχει μέσα του θεϊκά στοιχεία, κουβαλά την θεία πνοή, **την ψυχή του, η οποία στη φυσική της κατάσταση στρέφεται προς τα άνω, προς το Θεό, προς τον ουρανό, που είναι η αληθινή της πατρίδα.** Στις πνευματικές αυτές πτήσεις έχει η ψυχή βοηθό και συμπαραστάτη το σώμα, το οποίο δεν θα το εγκαταλείψει ποτέ, σαν κάτι κακό και επικίνδυνο, όπως πίστευαν οι αρχαίοι σοφοί, αλλά αλλαγμένο και εκπνευματισμένο θα το έχει αιώνια μαζί της, γιατί **ψυχή**

και σώμα αποτελούν στο Χριστιανισμό την αδιαίρετη ενότητα του ανθρώπου. Και το όρθιο σχήμα του ανθρώπου το ερμηνεύουν πολλοί από τους Πατέρες σαν δείγμα ότι ο άνθρωπος έχει υψηλούς πνευματικούς στόχους, αντιθέτως προς τα ζώα που όπως είναι όλα σκυφτά δείχνουν πως κλήρος τους είναι η γη, το χώμα.

Εικόνα του Θεού λοιπόν ο άνθρωπος, με έμφυτη μέσα την τάση του να ανεβεί ακόμη πιο ψηλά, να μοιάσει το Θεό περισσότερο: «Φύσει γαρ ο άνθρωπος υψηλόν έστι

ζών, και γάυρον και του καλού ζητητικόν, άτε του μόνου καλού δημιούργημα» παρατηρεί ο Κλήμης.

Στην προσπάθειά του για την πνευματική πρόοδο ανοίγονται στον άνθρωπο δύο δυνατότητες, που η κάθε μια έχει ξεχωριστή σχέση με τα υλικά αγαθά και τις γήινες επιθυμίες. Η δυνατότητα της διατηρήσεως της αξιοπρεπείας, της ανεξαρτησίας

της ψυχής, περνά αναγκαστικά από την αρετή της λιτότητας. **Όσο καταφέρνει κανείς να κυριαρχεί στο σώμα και στις ανάγκες του, τόσο περισσότερο άνθρωπος γίνεται.**

Αντίθετα η άλλη δυνατότητα είναι η υποδούλωση της ψυχής στο σώμα και στις ανάγκες του. Όσο πιο πολύ φροντίζει να ικανοποιεί κανείς τις υλικές του ανάγκες, τόσο περισσότερο, απανθρωπίζεται, τόσο περισσότερο απομακρύνεται από το χώρο του Θεού προς το χώρο του κτήνους.

Με τη λιτότητα δείχνει ο άνθρωπος τη

συγγένειά του προς τα πνεύματα, τους αγγέλους, με την τρυφή και την ακολασία, τη

συγγένειά του προς τα ζώα· «Όσω μεν αν ελαττόνων δεόμεθα, τοσούτω προς εκείνους (τους αγγέλους) οδεύομεν, όσω δ' αν πλειόνων, τοσούτω προς τον επίκληρον τούτον καταπίπτομεν βίον. Όσω αν πλείονα περιβάλλη, τοσούτω δουλικώτερος

γέγονας· όσω γαρ αν πλειόνων δεηθής, τοσούτω την ελευθερίαν απετέμου»

παρατηρεί χαρακτηριστικά

ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος.

Αν δεν φροντίσει κανείς να ξεπεράσει τα σύνορα μεταξύ ανθρώπου και ζώου ή να κρατηθεί έστω στα σύνορα, και τον πάρει ο κατήφορος των επιθυμιών, τότε **δεν βρίσκει ποτέ τέλος, γιατί ποτέ**

δεν τελειώνουν οι ανάγκες και δεν σβύνουν οι επιθυμίες. Η ικανοποίηση μιας

επιθυμίας ρίχνει λάδι στο φούντωμα μιας άλλης. Αυτά που χρειάζονται για να διατηρηθούμε στη ζωή είναι πολύ λίγα. Επίτηδες ο Θεός κατεσκεύασε το σώμα μας

έτσι ώστε να χορταίνει με λίγα, για να μας δείξει ότι σκοπός μας δεν είναι το φαγοπότι και η τρυφή· «Ου διά τούτο εγενόμεθα, ίνα φάγωμεν και πίωμεν και περιβαλλώμεθα,

αλλ'

ίνα αρέσωμεν

Θεώ και των μελλόντων επιτύχωμεν αγαθών».

Αυτός λοιπόν που θέλει να δικαιώσει την ανθρωπιά του πρέπει να μάθει να αρκείται στα λίγα. Ο σπουδαίος άνθρωπος, παρατηρεί ο **Ευάγγελος**, είναι ολιγαρκής, γιατί **ζει στα σύνορα της θνητής και της αθανάτου φύσεως**. Επειδή το σώμα του είναι θνητό έχει σωματικές ανάγκες, ποτέ όμως δεν φθάνει στην πολυτέλεια και στην τρυφή, γιατί η ψυχή του τον οδηγεί στην αθανασία. Τον κίνδυνο να μη σταματήσει ποτέ η υποδούλωση στις υλικές ανάγκες, όταν ξεπερνάει

κανείς το μέτρο, το πραγματικά αναγκαίο, το εκφράζει άριστα ο μαθητής του Χρυσοστόμου, **Άγιος Νείλος**· «Καλόν τοις ορίοις της

χρείας εμμένειν και φιλονεικείν πάση δυνάμει τούτοις μη υπερβαίνειν. Εάν γαρ ολίγον παρενεχθή τις υπό της επιθυμίας επί τα ηδέα του βίου, ουδείς λοιπόν ίσθησι την επί τα πρόσω φοράν». Και ο **Γρηγόριος**

Νύσσης σε ένα έξοχο λόγο του, παρουσιάζει με ενάργεια τους κινδύνους που έχει για την ψυχική υγεία του ανθρώπου, η αύξηση των αναγκών και η διαρκής φροντίδα για το σώμα. Ενώ το μόνο που χρωστούμε σ' αυτό είναι μια μετρημένη δίαιτα, εν τούτοις **εμείς διαρκώς αυξάνουμε**

τη σκλαβιά μας, και πνίγουμε την ψυχή μας για να πληρώνουμε στο σώμα φόρους που δεν χρωστούμε.

Με δριμύτητα καταφέρονται οι Πατέρες εναντίον της πολυτελείας και της τρυφής. Όχι μόνον γιατί μ' αυτές υποδουλώνουμε την ψυχή στο σώμα, αλλά και γιατί **συγχρόνως πνίγουμε και την αγάπη για τους άλλους ανθρώπους**. Η προσπάθειά μας να μοιάσουμε με το Θεό έχει **δύο σκέλη που ενώνονται· την ολιγάρκεια και τη βοήθεια προς τους άλλους**.

Αυτός

που αρκείται σε λίγα, μπορεί να βοηθήσει τον άλλον που δεν έχει τίποτε.

Είναι αδιανόητο

και δείγμα μεγάλης απανθρωπίας, ο ένας να τρυφά, να σπαταλά και να σκορπά ασυλλόγιστα

το χρήμα και ο άλλος να πεινά.

Στα προηγούμενα είδαμε ότι οι Πατέρες της Εκκλησίας πιστεύουν και διδάσκουν ότι η λιτότης, το να περιορίζεται δηλαδή κανείς σε αυτά που είναι απολύτως

απαραίτητα για τη ζωή, αποτελεί άριστο μέσο **για να διατηρήσει κανείς την ανθρωπιά του**, για να αποφύγει την υποδούλωση στη σάρκα και στις ανάγκες της. Συγχρόνως δε **ζώντας λιτά και μετρημένα μπορεί με αυτά, που οπωσδήποτε θα περισσεύουν, να βοηθεί όσους έχουν ανάγκη και να εκδηλώνει έτσι έμπρακτα την αγάπη του.**

Η θεμελίωση αυτή της λιτότητας διατρέχει όλη την ιστορία της πνευματικής μας ζωής, σφραγίζει έντονα την ελληνορθόδοξη φυσιογνωμία μας. Δεν θα παραθέσουμε εδώ άλλες μαρτυρίες. Θα υπενθυμίσουμε μόνο την ασκητική μορφή του εθναποστόλου **Κοσμά του Αιτωλού**, του νέου αυτού αγίου της Εκκλησίας, ο οποίος ξεκινώντας από την Κωνσταντινούπολη και το Άγιον Όρος όργωσε στην κυριολεξία την τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, για να αφυπνίσει τις συνειδήσεις, να ανάψει τη φωτιά του πνεύματος και να κρατήσει αδούλωτο το φρόνημα των Ορθοδόξων. Ανάμεσα λοιπόν στα τόσα διδάγματα που περιέχουν οι απλοϊκές διδαχές του, η **λιτότητα** και η **ολιγάρκεια** κατέχουν εξέχουσα θέση. Ό,τι οι μεγάλοι Πατέρες της Ορθοδοξίας εξέφρασαν με καλλιπέπεια, εκφράζει και ο άγιος Κοσμάς με απλοϊκά λόγια. Η πνευματική αυτοσυνειδησία του Ορθοδόξου Ελληνισμού παρέμεινε αναλλοίωτη στο πέρασμα των αιώνων. Να ένα σχετικό τεμάχιο από τις διδαχές του **Πατροκοσμά**: **«Να στοχαζώμεθα την ψυχήν μας, οπού είναι τιμιωτέρα από όλον τον κόσμον, να τρώγωμεν και να πίνωμεν το αρκετόν μας, ομοίως και τα ρούχα μας τα αρκετά, τον δε επίλοιπον καιρόν να τον εξοδεύωμεν διά την ψυχήν μας, να την κάμνωμεν νύμφην του Χριστού μας, και τότε πρέπει να λεγώμεθα άνθρωποι και επίγειοι άγγελοι. Ει δε και ζητούμε πως να τρώγωμεν, πως να πίνωμεν, πως να αμαρτάνωμεν, πως να στολίζωμεν τούτο το βρώμικο σώμα, οπού αύριον θα το φάνε τα σκουλήκια και όχι διά την ψυχήν μας όπου είναι αθάνατος, τότε δεν πρέπει να λεγώμεθα άνθρωποι, αλλά ζώα. Λοιπόν κάμετε το σώμα δούλον της ψυχής και τότε να λέγεσθε άνθρωποι».**

Σε άλλο σημείο λέγει

τα εξής: **«Εγώ ημπορώ να ζήσω με 100 δράμια άρτου**

εκείνα τα ευλογεί ο Θεός, διότι είναι αναγκαία και όχι να τρώγουμε 110· εκείνα τα 10 τα καταράται, διότι είναι χαράμι· είναι εκείνου που πεινά».

Επαινεί τις γυναίκες που με μια σύστασή του μόνο δέχθηκαν να πετάξουν τα περιττά σκουλαρίκια και δακτυλίδια και δοξάζει το Χριστό που τον προφύλαξε από το πάθος της φιλαργυρίας, που είναι ιδιαίτερα επικίνδυνο για τους κληρικούς·

«Δοξάζω,

λέγει, χιλιάδες φορές τον Χριστόν μου, όπου μ' εφύλαξε από τούτο το πάθος της φιλαργυρίας, και με την χάριν του Κυρίου μας Ιησού

Χριστού του εσταυρωμένου και Θεού δεν έχω μήτε σακκούλα, μήτε σπίτι, μήτε κασέλα, μήτε άλλο ράσο από αυτό οπού φοράω. Αλλά ακόμη παρακαλώ τον Κύριόν μου μέχρι τέλους της ζωής μου να με αξιώση να μην αποκτήσω σακκούλα, διότι ωσάν κάμω αρχήν να παίρνω άσπρα (χρήματα), ευθύς έχασα τους αδελφούς μου και δεν ημπορώ

και τα δύο· ή τον Θεόν ή τον Διάβολον».

Επιχειρούν οι Πατέρες της Εκκλησίας να ανατάμουν τις ψυχές αυτών που δεν συμπαθούν τον λιτό και ευτελή βίο, αυτών που τους αρέσει η πολυτέλεια και η άνεση. Η διάγνωση που όλοι κάνουν συμπίπτει. **Όσοι είναι εσωτερικά άδειοι, όσοι δεν έχουν πνευματικό βάρος, πνευματική οντότητα, προσπαθούν να γεμίσουν το κενό, να σκεπάσουν τη γύμνια, να κρύψουν την ελαφρότητα, να παρουσιασθούν σπουδαίοι, στηριζόμενοι στην εξωτερική τους**

εμφάνιση. Αιτία επομένως της πνευματικής τους αρρώστειας είναι η ματαιοδοξία, η κενοδοξία. Όλοι αυτοί μένουν στην πρόσοψη και δεν ενδιαφέρονται, για το βάθος,

λέγει ο Κλήμης ο Αλεξανδρεύς. Καλλωπίζουν την επιφάνεια και αφήνουν ρημαγμένο το εσωτερικό τους. Μοιάζουν, κατά τον ίδιο συγγραφέα, με τους ναούς των Αιγυπτίων. Σ' αυτούς βλέπει κανείς εξωτερικά μεγαλοπρεπή προπύλαια, κίονες, τοίχους διακοσμημένους με πολύτιμους λίθους, με χρυσάφι και ασήμι. Περιμένει γι' αυτό κανείς να δει και εσωτερικά κάτι καλύτερο, να δει την θεότητα χάριν της οποίας έγινε όλος αυτός ο διάκοσμος. Πόση όμως απογοήτευση αισθάνεται,

όταν διαπιστώνει ότι ένοικος του ναού δεν είναι κάποιος θεός, αλλά ένας κροκόδειλος ή αίλουρος ή ένα φίδι, που άξιζε να κατοικούν όχι στους μεγαλοπρεπείς ναούς, αλλά στις φωλιές και στο βόρβορο. Λείπει λοιπόν το εσωτερικό

κάλλος σ' αυτούς που φροντίζουν για το εξωτερικό. Γενικώς αυτός που νομίζει ότι αποκτά τιμή με το χρυσάφι και τα εξωτερικά στολίδια δείχνει ότι ο ίδιος

είναι ατιμότερος απ' αυτά. «Καθόλου γαρ εί τις ηγείται κοσμείσθαι χρυσίω, ελλάττων εστί χρυσίου· ουκ έστι κύριος εαυτού. Ακοσμότερον δε ομολογείν εαυτόν του λυδίου ψήγματος πως ουκ ατοπώτατον;».

Και ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος την πνευματική κενότητα θεωρεί ως αιτία της πολυτελείας και της πλεονεξίας· «Διά τούτο, λέγει, πανταχού την χρείαν υπερβαίνομεν· διά τούτο η περί τα ιμάτια πλεονεξία, ο πολύς των οικετών εσμός· διά τούτο πανταχού μεν η χρεία καταπεφρόνηται και εν οικίαις και εν ιματίοις και εν τραπέζη, η δε πλεονεξία κρατεί». Σε άλλο δε σημείο περισσότερο οξύς λέγει ότι **όσοι έχασαν την ανθρωπιά τους, προσπαθούν να καλύψουν το κενό με την πολυτελή εμφάνιση·** «Επειδή το άνθρωποι είναι απώλεσαν, περιέρχονται συλλέγοντες ετέρωθεν την πολλού γέλωτος γέμουσαν δόξαν».

Αυτά δεν ισχύουν μόνον για την ατομική ηθική. Ισχύουν και για την κρατική δραστηριότητα. Η τεχνική πρόοδος και ο λεγόμενος εκπολιτισμός δεν συμβαδίζουν πάντοτε με την πνευματική πρόοδο. Μέσα στον πυρετό της παραγωγής μηχανών και αγαθών συνήθως αποπροσανατολίζεται ο άνθρωπος και **χάνει τους πνευματικούς του στόχους. Νομίζει ότι η απόλαυση αυτών των αγαθών είναι το ύψιστο στη ζωή αγαθό,** και λυπάται γιατί έρχεται ο θάνατος που θέτει τέρμα σ' αυτήν. Η κρατική και η κοινωνική δραστηριότητα προς αυτή την κατεύθυνση ωθεί τα άτομα, στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου, στην αύξηση της ευημερίας, στην πολυτελή διαβίωση.

Για την ευημερία και την ωραιότητα της πόλεώς τους εκαμάρωναν και οι κάτοικοι της Αντιόχειας, της πατρίδος του Αγίου Ιωάννου Χρυσοστόμου. Διεκήρυσσαν ότι είχε ωραίες οικοδομές, ευρύχωρες στοές και κήπους, δενδροφυτείες από κυπαρίσσια κατά μήκος των οδών, ωραία προάστεια και αφθονία τροφίμων και εμπορευμάτων.

Γι' αυτούς, όπως και για πολλούς από εμάς σήμερα, αυτά αποτελούν την αξία μιας πόλεως, αυτά είναι τα κριτήρια του πολιτισμού ενός κράτους. Για το Χρυσόστομο όμως η αξία μιας πόλεως, και ενός κράτους κατ' επέκτασιν, δεν κρίνεται απ' αυτά, αλλά από την ευσέβεια,

από την αρετή

των κατοίκων τους, από την αγάπη μεταξύ τους. Χωρίς αυτά, δεν ωφελούν σε τίποτε

τα ωραία οικοδομήματα και τα καλλιτεχνήματα ακόμα και οι χρυσοστολισμένες εκκλησίες,

όπως δεν ωφέλησαν σε τίποτε τους διεφθαρμένους κατοίκους της πόλεως των Σοδόμων. **Πόσοι ανεπτυγμένοι πολιτισμοί δεν**

καταστράφηκαν λόγω της πνευματικής υποβαθμίσεως των ανθρώπων, και πόσοι

πόλεμοι δεν επιβεβαιώνουν διαρκώς αυτήν την αλήθεια;

Μία άλλη πλευρά, σχετική με την πνευματική αξιοπρέπεια του ανθρώπου, που έχει όμως και κοινωνικές επιπτώσεις, από την οποία βλέπουν την λιτότητα οι Πατέρες είναι **το θάρρος, η παρρησία, το ελεύθερο**

φρόνημα αυτών που ασκούν αυτήν την αρετή. Όποιος δεν έχει συνηθίσει στην καλοπέραση και στην άνεση, αλλά ζει ασκητικά

και λιτά, δεν διστάζει να εκφράζει ελεύθερα τη γνώμη του, να ελέγχει τις παρεκτροπές, να χτυπά το κακό όπου το βρίσκει. Τί έχει να φοβηθή;

Στέρηση θέσεων και μισθών και

ανέσεων; Μα αυτά ο ίδιος θεληματικά τα περιφρονεί.

Είναι γεμάτη η ιστορία του Χριστιανισμού, και της Ορθοδοξίας ιδιαίτερα, από τέτοιες πράξεις παρρησίας και ελέγχου, και των αρχόντων ακόμη, εκ μέρους ταπεινών ασκητών, επισκόπων και αγίων. Τον **Αγιο Ιωάννη του Πρόδρομο**, το πρότυπο των ασκητών, που δημοσία

ήλεγξε τον ηγεμόνα Ηρώδη, γιατί συζούσε με τη γυναίκα του αδελφού του διαπράττοντας το αμάρτημα της μοιχείας, ακολούθησαν πάμπολλοι επίσκοποι και ιεράρχες, που αντιτάχθηκαν με σθένος σε παράνομες ή επιλήψιμες ενέργειες βασιλέων και αρχόντων. Ποιός δεν θυμάται την γενναία απάντηση του **Μ. Βασιλείου** προς τον έπαρχο Μόδεστο που

τον απείλησε μεταξύ άλλων και με δήμευση της περιουσίας του;

- Τί

θα δημεύσεις, του απήντησε, αφού όλα μου τα υπάρχοντα είναι αυτά εδώ τα βιβλία, και το τρίχινο ράσο μου;

Κατατρομαγμένοι και γεμάτοι αγωνία περίμεναν οι κάτοικοι της Αντιόχειας να ξεσπάσει επάνω τους η οργή του βασιλέως μετά την καταστροφή των ανδριάντων του, από αντίδραση για νέες φορολογίες. Κανένας από τους πλουσίους και επιφανείς και αξιωματούχους δεν ετόλμησε να πάρει το μέρος των δυστυχών κατοίκων. Όλοι εκρύβονταν και απέφευγαν τις ευθύνες. Και μόνον **οι μοναχοί**, παρατηρεί, ο Χρυσόστομος, που δεν εφοβούντο μήπως χάσουν τιμές και αξιώματα και

πλούτη κατέβηκαν στην πόλη και με παρρησία στάθηκαν στο πλευρό των Αντιοχέων, που περίμεναν να ξεσπάσει επάνω τους η οργή του βασιλέως.

Πόσες άλλες φορές στην ιστορία του Βυζαντίου οι μοναχοί δεν αντιτάχθηκαν και δεν εματαίωσαν παράνομες ενέργειες βασιλέων και αρχόντων; **Τίποτε από τα εγκόσμια αγαθά δεν**

συγκρίνεται με την ελευθερία και την παρρησία, που τη γεννά κουντά στ' άλλα και η

λιτότητα. «Τί σοι δοκεί των εν κόσμω μακαριστόν είναι και ζηλωτόν; Αρχήν πάντως ερείς και πλούτον και το παρά άνθρωποις ευδοκιμείν. Και τί τούτων αθλιώτερον,

όταν προς την των Χριστιανών ελευθερίαν συγκρίνηται;».

Γι' αυτό και **ένας από τους**

βασικούς λόγους που η Εκκλησία καθιέρωσε, την αγαμία των επισκόπων και την εκ

μοναχών προέλευσή τους, ήταν αυτός. Να τους ελευθερώσει από τους συμβιβασμούς

που θα ήσαν αναγκασμένοι να κάνουν, αν ήσαν οικογενειάρχες, αν σκέπτονταν τι

θα πάθαιναν η γυναίκα και τα παιδιά τους, σε περίπτωση που αυτοί αντιτάσσονταν στις θελήσεις των ισχυρών. Να τους κάνει αρχηγούς και προστάτες και υπερασπιστές όχι μιας οικογενείας μόνον, αλλά όλων όσοι υποφέρουν και καταπιέζονται και αδικούνται. Όταν όμως παρά το ότι δεν έχουν οικογένεια, ζουν με πολυτέλεια και τρυφή, τότε φθείρεται ο σκοπός της αγαμίας, διότι η παρρησία και το θάρρος και η ελευθερία χάνονται, στη σκέψη ότι θα χάσουν τις ανέσεις και τα αγαθά τους. Αυτοί οι κληρικοί διαφέρουν σε τούτο μόνο από τους εγγάμους, λέγει ο **Άγιος Νείλος**· στο ότι τους λείπει η γυναίκα. Ας πάρουν λοιπόν και γυναίκα, αφού έχουν εμπλακή μέσα στις βιωτικές μέριμνες.

Την λιτή και ασκητική φυσιογνωμία του Ελληνισμού και της Ορθοδοξίας πρέπει να κρατήσουμε πάση θυσία. Η λιτότητα είναι η χαρακτηριστική εθνική και χριστιανική μας αρετή. **Αντί πινακίου**

φακής δεν πρέπει να παραδώσουμε το πνεύμα, για να χορτάσουμε και να ικανοποιήσουμε το σώμα της Ελλάδος. Ο ορθόδοξος ελληνικός λαός έμαθε να ζει

φτωχά, ελεύθερα όμως και υπερήφανα. Γι' αυτό **οποιαδήποτε προσπάθεια οικονομικής ανόδου, χωρίς τόνωση των πνευματικών**

στοιχείων του πολιτισμού μας, αποτελεί εκπόρνευση του θείου κορμιού της

Ελλάδος, κατά την χαρακτηριστική έκφραση του Αθηναίου την

καταγωγήν Κλήμεντος

του Αλεξανδρέως. Δεν αποτελεί

πρόοδο, αλλά παλιμπαρβάρωση. Με τα λόγια του σοφού Αθηναίου διανοητή κλείνουμε τις σκέψεις μας· «Ανέτρεψε την Ελλάδα η βάρβαρος φιλοκοσμία και η ανδρόγυνος

τρυφή· σωφροσύνην λακωνικήν διέφθειρεν εσθής και χλιδή και κάλλος ωραίων.

Αι βάρβαροι φιλοκοσμίαι εταίραν ήλεγξαν την Διός θυγατέρα».

(Πλήθος παραπομπών μπορεί να βρει ο αναγνώστης στο βιβλίο του [π.](#)

[Θεοδώρου Ζήση, «Ηθικά Κεφάλαια» από όπου προέρχεται και το παρόν απόσπασμα\)](#)

Διαβάστε περισσότερα κείμενα του π. Θεοδώρου πατώντας [εδώ](#)